

Dr. Gulyás Gizella*

A zentai kriptalakó főhadnagy kalandjai

A kilencvenedik életévébe lépett Dr. Szeli István Tanár Úr köszöntése

Mindenki volt tanítványa valakinek, akik utat mutattak és útravalót adtak mindnyájunknak, még ha ez nem is mindig tudatosul is bennünk. Álljunk meg néha-néha, csak egy-egy pillanatra, és emlékezzük szeretettel régi tanítóinkra és tanárainkra.

A kilencvenedik életévébe lépett Dr. Szeli István akadémikus zentai Pro Urbe díjas tanár urat, az egykori zentai főgimnáziumi magyar tanáromat köszöntöm ez alkalommal. Ő szeretette meg velem a néprajzi kutatómunkát is, amely egész életemet, fő hivatásom mellett, hol kisebb, hol nagyobb intenzitással, de végigkísérte. Tanár úr, nagyon szépen köszönöm a fáradságát, türelmét, azt a sok törődést, amivel értelmemet formálva és példát mutatva, meghatározta egész további életemet. Így vált a tanítás szenvedélyemmé, de a művészet, az irodalom és a kutatómunka. Egyben most a hatvanéves néprajzi kutatómunkásságom kezdetének évfordulójára is emlékezem. Az első jegyzetfüzetem kifakult, jórészt olvashatatlan oldalait böngészve az alább közölt régi történetet tudtam csak kibetűzni és egyben felidézni emlékezetemben, a többi lejegyzett hiányosan olvasható sorok valószínűleg el fognak veszni az utókor számára.

A zentai alsóvárosi temetőre néző vásártérsor újvidéki utcai nagyszülői házban a kis tizenéves gimnazistalány, Szeli István tanár úr tanítványa, az 1950-es év vége felé egy fogvacogtató, havas, fagyos téli napon faggatja nagyanyját:

- Mama, tudsz valami szép mesét vagy egy izgalmas, érdekes történetet?

* Dr. Gulyás Gizella, nyugalmazott főiskolai tanár, Pedagógiai Akadémia, Újvidék

- Nem kicsim, de nem is érek rá, kalácsot sütök és még vacsorát is köll főzőm. De tudod mit, meny át ide a szomszédba a Tóth Ugyonka Bandi bácsihoz, ő biztosan tud. Betegen fekszik és örülni fog látogatásodnak.

A kislány azon nyomban átszalad a szomszédba.

- Jó napot kívánok! Bandi bácsi mesélj valami érdekes, régi zentai hátborzongató történetet.

- Jó. De elsőb vöd lē a lajbidat*, asztán újél ide a meleg kuckóba, oszt írjad, ahogy má szoktad.

Bandi bácsi a nagy, kövér fehér párnák, és a puha dunyha melegének védettségében fölcillanó szemmel nézi egy darabig kis látogatóját. Öröm tölti el öreg szívét, hogy mégis valaki gondolt rá és meglátogatta. Fölsóhajt mielőtt megszólal:

- Mikó ilen gyerek vótam mint tē, 1867-be a porosz háborúbú katonaruhájába gyüt haza Pap Gergő főhadnagy. Három seb vót a fejín, hát egy szál haja nem vót. Mejje tele vót kitüntetéssel, de eszméje nem vót rendbe. Mikó három lépésre vótunk tüle, kihuzta a kargyát:

- Ne gyűjjetek tovább. Lésztek a katonáim?

- Lészünk!

Mutatá hogy öt nap múva lesz zsold.

- Gyerték lesz píz. - Két garast adot, nagyobaknak mēg tíz krajcárt.

Nagybójt vót, a Tornyosi útná, állomás alú vót a öreg temető. Ot cikáz-tak, cicáztak legínyek, jányok. Nem temettek oda má. Szaladtak ere-ara, eccé egyik leszakat. Egy kriptá vót, ez a egy vót csak. Vasárnap útek kín a nípek.

- Mi az?

Pap Gergő bēmén a temetőbe, kihúza a kardot:

- Odéb inét! - A süvölvínyek megijednek tüle. A níp lē akarta fognyi, de nem birják, mēg féték is tüle, mer bátya főtanácsos vót, hát ē mēntek bé. Főhadnagy a kriptáhó mén, oszt a gyerek bandáhú kaját:

- Hun vatok katonáim? Gyerték csinájuk mēg a kriptát, ha mán bészakat. - Bébujt a kriptába.

- Gyerték bē! Én bēmementem, többilek is. – Vēgyük föl a födelet három koporsorú. - Csontok vótak bene.

- Hát ēzek ē férnek ēgybe. Az egyíket mēgveregette, erős-ē.

- Nēkem jó lesz nyoszójának. Átpucoltuk ēgybe a csontokat. Fűvet gyomlátunk avvá kipucótuk.

- Hónap kigyüttök. Ekkó meg ekkó gyűvök, én kipakolok ide. - Kihozta a lámpást, pokrocot, fehér lepedöt. Fűve telecsupátuk a koporsót, jo puha löt.

* Lajbi jelentése kabát

Elővete könyveit, a koporsóbú olvasot fő nekünk, még fapuskákat tanútunk tüle csináni.

- Vigyázatok katonáim! - Napal vigyáztuk út fővátva. Odaki a temetőbú nem igön engete a gyerékeket, mer gyakorlatoztunk vële, no azé kiszökdöstek haza. Én kimöhetem. Ű egisz nyáron ot tanyázot. Ősz felé má híves vót.

- Hagylak katonák! Csak télire tűzrevalót kő szerezni – megfázok. - Vót mán két pokróc, lepedő. Hosztuk a rőzsét, tőzeg, ganét. Hidegék vótak mán, ű meg tüzet gyútot. Éccaka bakterok járkátak, ekko még nem láták meg.

Eccé este főzöt, tüzet gyútot, a patrok* még ot mēnt ē. Mēgláta hogy láng kicsapott a kriptábú. Híta a kisbírót, az ina csak úgy remögöt. Gyünek a kisbírók nézik fő csap ē még a láng. Sēmi, má mennyi akarnak, oda érnek a kapuhó, kinyisák, ekkó megest kicsapot. Mēnnek oda két kisbíró. Ű fő vót, nem alut még. Mēghallota, hogy mēn valaki, oszt szürke köpönyegbe kibújik a kriptábú:

- Ki járkál it az én placomon? - A kardot kivonya. Azok még mēgláták, oszt úgy megfördútak, úgy mēgijedtek tüle az „arkangyaltú”. Az ēgyik őszerogyik azon nyomba még is hót, a másik még főmászik a fára. Ű bēmēnt visza a kriptába.

Akkó mēn ki a temetőcsősz, van ē jószág oda ki. Lása a temetőkapú nyíva van, a kisbíró ősze van rogyva, még van halva, amaszt nem is láta ki ot vót a fán. Azon nyomba jelöntötte parokján, bēmēntek a rendőrsígre is.

Akó mēn ki Pap Gergő főtanácsnok tesvírje is. Akó elsőb a kisbírót kocsiá béviszik.

- Gergő hun vannak a katonáid? Hát ilen katonáid vannak, hogy engednek ē vini? – mer út is főtészik asztán a kocsira, oszt ē viték haza. Má akkó gondúták ē kéne vinnyi, de sönkit a katonáin kívű nem enged magáhú.

Emberek lētek kiválasztva, hogy lēfogják. De nem meri sēnki. Akko katonákat hítak Szögedébú.

- No koma, még vagy? - szót a ēgyik. – Gyēre ē mögyünk Szögedébe rangot kapunk!

- Igaz? Hunye mēnék, dē hogy mēnyek mikó nincs rula papir sē?

- Gőzhajó gyűn érted koma, oszt mész velük.

Mink katonái végig ot vótunk, oszt kisütötük, hogy ē viszik főhadnagyunkat, nem lēs má se píz, se aki tanyítson.

Bēgyütt a hajó az állomásra. Ű még nem akar mēnyi sēhová se. Nem engedte magát megfogni se, de ē kapták a nyakát, ingöt húztak rá. Kézbe adták ē viték.

* Helyesen patrul, amely őrséget jelent.

Nem is gyüt vissza soha má. Katonái mer szereték rítak a hajó után, nem lész mán a pár garas a szögíny családoknak. Katonái még sokáig várják hijába. Kigondut koporsóba ül Szögedébe mos mán élete végig Pap Gergő főhadnagyunk!

It a vége fus e véle!

- Köszönöm szépen Bandi bácsi!

Bandi bácsi a fehér tollpárnáiba viisszasüllyedve, fáradtan lehunyta a szemét, de szájszögletében hamiskás kis mosoly bujkált: – tovább emlékezett.

Prológus

Ha az emlékezetem nem csal, még a következő tavaszon, ragyogó napsütésben Bandi bácsi is a „főhadnagya” után költözött, rám hagyva ezt ma már több mint száznegyven éves történetet. Borzongunk is, nevetünk is, esetleg még fel is háborodunk ezen az élet írta, de valójában mégis csak meseszerűen kibontott rémtörténeten. Holott ez a XIX. századi zentai történet tartogat még a XXI. század emberiségének is megszívelendő tanulságokat csak rá kell nyitnia a szemét. Vajon ki vagy kik is voltak az igazi elmeháborodottak? Mi és kik törték ketté a fiatal tehetséges értelmiségiek és a többiek jövőjét és miért? De ebben a megalázott főhadnagyban még ilyen állapotában is volt annyi jóság és szeretet, hogy a másik kiszolgáltatottat, a gyermekeket felkarolta és foglalkoztatta. Pénzzel segíti és a maga módján megpróbálja művelni is őket, de edzeni is az életre, még az idegeiket is, talán megsejti még a szomorú jövőt is, azokat a borzalmakat, amelyek még ezután várják őket az I. világháborúban, a Trianon következményeit, de még a II. világháború szenvedéseit is.

*Dr. Szeli István Tanár Úr és tanítványa, mint társszerző, Dr. Gulyás Gizella
Tájkép- és portrévázlatok Zenta honlapjára című könyv zentai bemutatóján
2006. szeptember 6-án*